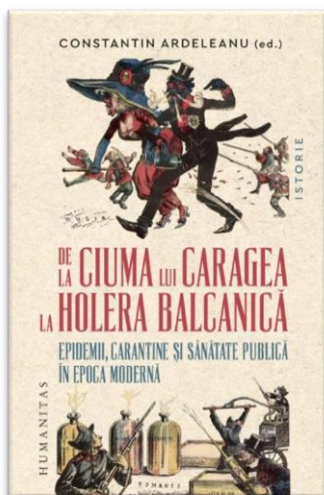

Recenzii • Reviews

Constantin Ardeleanu (ed.), *De la ciurma lui Caragea la holera balcanică. Epidemii, carantine și sănătate publică în epoca modernă*, București, Editura Humanitas, 2024, 424 p.

DOI:10.62838/amsh-2025-0038

Constantin Ardeleanu (n. 1976) este istoric, profesor de istorie modernă a românilor la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați și cercetător științific în cadrul Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române și în cadrul Colegiului Noua Europă (NEC). Istoricul prezintă un interes

deosebit pentru istoria socio-economică a sud-estului Europei, cu un accent special pe regiunea Dunării și a Mării Negre. Acest interes se reflectă în activitatea sa academică, concentrată asupra relațiilor internaționale și importanței economice și politice a Dunării pentru istoria românească și europeană în secolele XVIII–XX. Printre lucrările sale notabile se numără *Evoluția intereselor economice și politice britanice la gurile Dunării (1829–1914)*, *Gurile Dunării – o problemă europeană. Comerț și navigație la Dunărea de Jos în surse contemporane (1829–1853)*, *International Trade and Diplomacy at the Lower Danube: The Sulina Question and the Economic Premises of the Crimean War (1829–1853)* etc.

Rezultatele proiectului inițiat în 2022, *Entangled Histories of the Danubian Quarantine System (1774–1914)* (PN-III-P4-PCE-2021-1374), au fost diseminate într-un workshop, *Carantine, epidemii, medici și sănătate publică în Principatele Dunărene/România (1774–1914)*, desfășurat în 4-5 mai 2023 la Colegiul Noua Europă (NEC). De asemenea, aceste rezultate au fost sintetizate într-un volum colectiv intitulat *De la ciurma lui Caragea la holera balcanică. Epidemii, carantine și sănătate publică în epoca modernă*, publicat la editura Humanitas din București, în anul 2024.

Lucrarea reunește treisprezece studii de caz, exceptând capitolul cu rol introductiv. În realizarea acestor articole, autorii au optat pentru o abordare inovatoare, explorând o paletă de subiecte ce sunt mai puțin tratate în circulația academică. Astfel, contribuțiile lui Constantin Ardeleanu, Octavian Buda, Constanța Vintilă, Andrei Emilciuc, Sorin Grigoruță, Ștefan Petrescu, Virginia

Blînda, Lidia Trăușan-Matu, Constantin Bărbulescu, Silvia Marton, Simion Călția, Adrian-Bogdan Ceobanu și Ligia Livadă-Cadeschi se concentrează pe analiza măsurilor de sănătate publică și a carantinei în contextul epidemiilor din Principatele Dunărene în perioada modernă. În plus, lucrarea examinează procesul de instituționalizare a carantinelor, influența marilor puteri asupra politicilor sanitare din Principatele Române și transformările sistemului de sănătate publică în contextul modernizării.

Proiectul, și implicit volumul, vizează extinderea cunoștințelor istorice referitoare la reglementările sanitare și practicile instituționale, concentrându-se asupra contradicțiilor și dificultăților întâmpinate în implementarea acestor măsuri sanitare, alături de analiza relației complexe dintre sănătatea publică și libertățile individuale. Această abordare facilitează o înțelegere profundă a evoluției sistemelor de sănătate în România modernă.

Întrebările de cercetare se axează pe impactul epidemiilor din epoca modernă, cum ar fi ciuma și holera, asupra dezvoltării politicilor sanitare și a instituțiilor de sănătate publică în spațiul românesc. În plus, autorii au urmărit și modul în care autoritățile au gestionat crizele sanitare, punând accent pe utilizarea carantinei ca un instrument esențial de sănătate publică. Aceste ipoteze subliniază maniera în care efectele epidemiilor au influențat percepția și au determinat autoritățile să adopte măsuri sanitare tot mai complexe, marcate nu doar de necesități medicale, ci și de factori politici, economici și sociali. Astfel, ipoteza centrală sugerează că sistemele de carantină și politicile antiepidemice au acționat nu doar ca instrumente de protecție sanitară, ci și ca mijloace prin care statele au consolidat controlul asupra populației și au negociat influența marilor puteri în regiune.

Rigurozitatea selectării unei varietăți de surse documentare, combinată cu structura analitică a expunerilor autorilor, conferă acestei lucrări un statut de reper în domeniu. În sprijinul argumentației, colectivul de autori utilizează diverse surse, incluzând atât materiale primare, cât și secundare, fie editate, fie inedite. Abordarea teoretică este de natură interdisciplinară, integrând analize, descrieri, comparații, analize cantitative și calitative, precum și interpretări. Acest ansamblu oferă o perspectivă cuprinzătoare asupra subiectului cercetat și permite realizarea unei analize complexe.

Cartea *De la ciuma lui Caragea la holera balcanică. Epidemii, carantine și sănătate publică în epoca modernă* este organizată în principal tematic, îmbinând analiza evoluției epidemiilor cu dezvoltarea măsurilor sanitare și a instituțiilor de sănătate publică în spațiul românesc. Capitolele sunt dedicate unor subiecte specifice, cum ar fi impactul epidemiilor, gestionarea carantinei și

problemele legate de sănătatea publică, explorând în detaliu contribuțiile diferitelor autorități și implicațiile sociale ale măsurilor sanitare.

Studiul introductiv, redactat de Constantin Ardeleanu și intitulat *Despre carantinele epocii moderne. Instituționalizare, internaționalizare, tehnologizare*, oferă cititorului o clarificare asupra principalelor direcții de cercetare ale subiectului, creionând contextul carantinelor și epidemiilor în epoca modernă atât pe plan local, cât și la nivel internațional. Coordonatorul volumului prezintă ulterior autorii capitolelor și contribuțiile acestora.

Octavian Buda, în *Martor la Anno Pestis, București, 1813. O privire comparativă asupra contextelor și narațiunilor suferinței urbane*, analizează impactul valurilor de ciumă care au lovit Principatele Române în secolul al XVIII-lea. El explorează modul în care factorii naturali și antropici, inclusiv mobilitatea din timpul conflictelor ruso-austro-otomane, au favorizat răspândirea bolii. De asemenea, menționează eforturile de cercetare medicală ale lui Gustav Orreus și limitele măsurilor de prevenție impuse de administrația fanariotă, precum carantinele și spitalele, care erau compromise de lipsa resurselor.

Un alt articol semnificativ, „*Năprasnica moarte*” și *viața cotidiană a străinilor din București în timpul „ciumei lui Caragea” (1813–1814)*, valorificat de Constanța Vintilă, completează volumul printr-o analiză a experienței străinilor din București în timpul epidemiei, scoțând în evidență statutul lor social și problematicile legate de moștenirea bunurilor. Creșterea tensiunilor dintre autorități și străinii privilegiați a condus la cereri de construire a propriilor lazarete, în timp ce domnitorul Caragea a încercat să reglementeze mobilitatea acestora. Constanța Vintilă evidențiază, de asemenea, dificultățile administrative întâmpinate în procesul de succesiune a bunurilor străinilor decedați, care a generat conflicte între creditori, escroci și administrația locală.

Andrei Emilciuc, în studiul *Expansiunea sanitară rusă la Gurile Dunării (1812–1853)*, examinează evoluția infrastructurii sanitare ruse după anexarea Basarabiei în 1812, subliniind rolul imperialismului rus în consolidarea măsurilor de prevenție a epidemiilor. Rusia a instituit un cordon sanitar pe Prut și Dunăre pentru a bloca răspândirea bolilor din Principatele Dunărene și Imperiul Otoman. Procesul de amenajare a stațiilor de carantină s-a dovedit a fi unul complex, influențat de factori logistici și negocieri locale. După 1829, trupele ruse au reorganizat cordonul sanitar conform Regulamentelor Organice, facilitând astfel integrarea Basarabiei în economia imperială. În Delta Dunării, cordonul a fost reînnoit spre brațul Sulina, unde a fost construit un punct de carantină contestat de comercianții occidentali.

În următorul articol, *Carantina de la Galați: începuturi, organizare și primii ani de funcționare. Câteva contribuții documentare (1830–1834)*, Sorin Grigoruță examinează funcționarea stației de carantină de la Galați, înființată în 1830, evidențiind dificultățile cauzate de lipsa resurselor și a personalului calificat. În primii ani, autoritățile au fost nevoite să recurgă la soluții improvizate, confruntându-se cu probleme de recrutare și reținere a angajaților, în special din cauza salariilor mici și a întârzierilor plăților. Sorin Grigoruță evidențiază astfel discrepanța dintre prevederile Regulamentelor Organice și realitatea practică a implementării acestora.

Studiul lui Ștefan Petrescu, intitulat *Comitetul Carantinelor și controlul documentelor de călătorie în Țara Românească (1829–1854)*, urmărește procesul de implementare a cordonului sanitar dunărean și rolul Comitetului Carantinelor în Țara Românească, sub conducerea lui Nicolae Mavros, un funcționar apropiat de interesele rusești. Acest Comitet îmbina funcții sanitare, politice și de securitate, controlând mobilitatea la frontiera cu Imperiul Otoman. Ștefan Petrescu detaliază procedurile de carantină și documentele necesare călătorilor, care erau supuși unui interogatoriu pentru a verifica identitatea și proveniența lor. Analiza evidențiază și abaterile de la reguli, inclusiv prezența „indezirabililor”, precum refugiații politici sau migranții fără acte, subliniind și importanța strategică a carantinei pentru siguranța Imperiului Rus.

Virginia Blinda, în *„Fețele însemnate” în carantinele dunărene: protocoale și privilegii (1834–1840)*, prezintă lazaretele dunărene ca structuri sociale influențate de contexte politice. Acestea erau organizate pentru a primi „oaspeți de seamă”, iar autoritățile căutau să le asigure condiții privilegiate, inclusiv posibilitatea izolării în locuințe private mai confortabile. Flexibilitatea în aplicarea regulilor se reflecta în adaptarea perioadelor de carantină în funcție de statutul călătorilor și situația sanitară a regiunilor de origine.

În continuare, Lidia Trăușan-Matu, în *„Biciul holerei” în principatele române. Epidemii, carantină și politici sanitare de la 1830 la 1865*, surprinde impactul epidemiilor de holeră asupra politicilor medico-sanitare din Moldova și Valahia, concentrându-se pe organizarea sistemului carantinal dunărean. Studiul relevă condițiile defavorabile în care erau plasate persoanele aflate în carantină, incluzând atât aspectele legate de cazare, cât și cele de alimentație. În plus, autoarea investighează inițiativele autorităților în domeniul sănătății publice, care s-au concretizat în activități de educație sanitară și prin utilizarea „listelor de mortalitate” ca instrumente pentru monitorizarea bolilor și pentru o alocare adecvată a resurselor.

Constantin Bărbulescu, în *Contagionism versus igienism. Studiu de caz: principatele dunărene/România secolului al XIX-lea*, își îndreaptă atenția asupra politicilor medico-sanitare românești din secolul al XIX-lea. Constantin Bărbulescu analizează dacă aceste politici s-au ancorat într-un model igienist, care aprecia libertățile individuale, sau într-un model carantinist, caracterizat prin măsuri mai restrictive. Studiul său evidențiază măsurile coercitive impuse prin legislație, inclusiv vaccinarea antivariolică și carantinarea, precum și dificultățile de implementare cauzate de lipsa resurselor. Deși autoritățile au încercat să echilibreze sănătatea comunității cu respectarea drepturilor individuale, constrângerile economice și sociale au limitat eficiența acestor politici.

Studiul *Reforme sanitare, epidemii și narațiuni ale „corupției” în principatele dunărene/România (anii 1830–1890)*, semnat de Silvia Marton, reliefează legătura dintre epidemiile de holeră, reformele sanitare și discursul despre corupție în Principatele Dunărene și România modernă. Comparând politicile sanitare din anii 1830 ale lui Pavel Kiseleff cu cele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ale lui Iacob Felix, Silvia Marton evidențiază cum intervenția statului în organizarea societății și controlul sanitar a fost justificată printr-un discurs despre „civilizație” și combaterea corupției. Epidemia de holeră a fost folosită ca pretext pentru măsuri autoritare și biopolitice, stârnind opoziție împotriva abuzurilor guvernamentale.

Simion Câlția, în *Prevenind holera. Consiliul de Igienă al Bucureștiului și măsurile de prevenție antiepidemică (1880–1912)*, examinează măsurile de igienă publică din București între 1880 și 1912, concentrându-se pe activitatea Consiliului de Igienă. Studiul evidențiază tranziția de la teoria miasmatică la o abordare bacteriologică, accentuând măsurile de eradicare a focarelor de infecție și asigurarea calității apei și alimentelor. Deși resursele erau limitate, autoritățile au reușit să prevină o criză de holeră în 1913 în București, datorită strategiilor sanitare riguroase dezvoltate în deceniile anterioare.

Constantin Ardeleanu, în *Holera din 1892–1893 și două viziuni asupra rolului carantinelor în apărarea sanitară a României*, analizează epidemia de holeră din 1892–1893 și măsurile implementate de autoritățile sanitare din București sub conducerea lui Iacob Felix. Acestea au inclus mobilizarea medicilor, construirea spitalelor de izolare și inițierea unor proiecte de igienizare urbană. Totuși, aplicarea acestor măsuri a fost dificilă din cauza lipsei resurselor locale. Studiul evidențiază și conflictul politic din 1893 provocat de suspendarea carantinei terestre de către guvernul conservator, ceea ce a dus la o creștere a cazurilor de holeră. Victor Babeș a criticat această decizie, considerând-o responsabilă pentru

răspândirea bolii, reflectând opoziția dintre abordarea strictă a lui Felix și perspectiva neocarantinistă bazată pe bacteriologie.

Articolul „*Incidentul Olga*”. *Politici carantinale și relații româno-ruse la sfârșitul secolului al XIX-lea*, conturat de Adrian-Bogdan Ceobanu și Constantin Ardeleanu, surprinde impactul măsurilor de carantină asupra relațiilor româno-ruse. Restricțiile impuse navigației, inclusiv în portul Sulina, au generat tensiuni diplomatice, culminând cu incidentul „Olga” din 1892. Aceste conflicte au alimentat suspiciuni reciproce și au influențat politica sanitară a României în deceniile următoare.

Ligia Livadă-Cadeschi, în studiul intitulat *O boală mai distrugătoare decât războiul: epidemia de holeră din 1913*, valorifică mărturiile a trei medici români implicați în combaterea holerei din 1913, în contextul războaielor balcanice. Medicii subliniază deficiențele sistemului sanitar din România, precum centralizarea excesivă și ierarhiile defectuoase, care au îngreunat reacția rapidă. Resursele insuficiente și corupția locală au făcut ca aceste „cordoane sanitare” să se dovedească ineficiente. De asemenea, aceștia semnalează tensiunile sociale și lipsa de empatie din partea elitelor față de populație, evidențiind condițiile precare de trai. Autoarea concluzionează că epidemia a adâncit ruptura dintre elite și celelalte clase sociale, ca urmare a absenței unei reacții adecvate din partea autorităților.

Autorii reușesc să își îndeplinească obiectivele propuse, oferind o analiză cuprinzătoare și bine documentată asupra impactului epidemiilor asupra sănătății publice și politicilor sanitare în Principatele Române și România modernă. Calitatea demonstrației este susținută de o abordare metodologică riguroasă, interdisciplinară și de un set cuprinzător de surse primare și secundare istorice, medicale și administrative. Volumul ilustrează cu succes complexitatea interacțiunii dintre stat, societate și măsurile antiepidemice, precum și impactul epidemiilor și al măsurilor de sănătate publică asupra societății și autorităților. În ansamblu, volumul reprezintă o contribuție valoroasă la studiul istoriei epidemiilor și sănătății publice în România, oferind o perspectivă nuanțată asupra modului în care bolile și măsurile de prevenție au modelat societatea românească în epoca modernă.

Comparativ cu alte lucrări pe subiecte similare, contribuția originală a acestor cercetări îmbogățește peisajul istoriografic printr-o analiză detaliată a măsurilor de carantină, nu doar ca simple măsuri administrative, ci și ca acte ce implicau o interacțiune complexă între autorități și cetățeni în contextul epidemiilor. În plus, autorii demonstrează cum marile puteri au folosit carantina nu doar ca mijloc de prevenire, ci și ca instrument de control politic și economic asupra Principatelor Române. Totodată, volumul

introduce pe alocuri o comparație între măsurile sanitare aplicate în spațiul românesc și cele din alte părți ale Europei, oferind o contextualizare mai amplă a strategiilor antiepidemice.

Cartea se remarcă printr-un stil clar și bine structurat, adaptat atât pentru un public academic, cât și pentru cititorii pasionați de istorie. Discursul beneficiază de acuratețe și claritate, menținând un echilibru între analiza riguroasă a surselor istorice și utilizarea unui limbaj accesibil, dar totodată sofisticat. Rigoarea academică este armonizată cu o atractivitate narativă care facilitează înțelegerea temelor abordate. Acuratețea ortografică și gramaticală este exemplară, fără greșeli semnificative de ortografie sau conținut. Fiind un volum colectiv, unele capitole prezintă inevitabil stiluri ușor diferite, dar cartea reușește să mențină coerența argumentativă prin organizarea logică a informațiilor și a tranziției fluide între idei. Astfel, lucrarea constituie o contribuție valoroasă atât din punct de vedere științific, cât și stilistic.

În concluzie, volumul se dovedește a fi o apariție editorială remarcabilă, relevantă atât pentru istoriografia românească, cât și pentru cea universală. Cititorii se vor întâlni în acest volum cu o resursă utilă și bine fundamentată pentru înțelegerea unui subiect mai puțin explorat: interacțiunea dintre stat și societate în fața crizelor sanitare, precum și modul în care epidemiile au influențat politica și economia în epoca modernă.

Andrei Gabriel Cojocă*

* Ph.D. Candidate, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, andrei.cojocă@ubbcluj.ro